

**АЗ «ОСТРАНЕНИЕ» ТО
«ОШНОИЗУДОЙ» ВА «АЧИБСОЗӢ» (Ба
суи назарияи муодилҳои байни забони
истилоҳҳои чандлоя)**

**ОТ «ОСТРАНЕНИЯ» К
«ОШНОИЗУДОЙ» И «АДЖИБСОЗӢ» (к
теории межъязыковой эквивалентности
многослойных понятий)**

**FROM «OSTRANENIE» TO
«OSHNOIZUDOI» AND
«AJIBSOZI» (Towards a Theory of
Interlingual Equivalence of Multilayered
Concepts)**

Суфизода Шодимуҳаммад Зикриёпур,
д.и.ф., директори Китобхонаи марказии
илмии ба номи Индира Гандии назди
Раёсати АМИТ (Душанбе, Тоҷикистон)

Суфизода Шодимуҳаммад Зикриёпур,
д-р. филол. наук, директор Центральной
научной библиотеки им. Индиры Ганди при
Президиуме НАНТ (Душанбе, Тоҷикистон)

Sufizoda Shodimukhammad Zikriyopur,
doctor in Philology, director of the Indira
Gandhi Central Scientific Library under the
Presidium of the NAST (Dushanbe,
Tajikistan) e-mail: sufizadeh@gmail.com

Масъалаҳои тарҷума ва истилоҳсозии мафҳуми «остранение», ки Виктор Шкловский онро ҳамчун яке аз мафҳумҳои меҳвари назарияи формализми русӣ пешниҳод кардааст, баррасӣ шудааст. Ҳадафи таҳқиқ муайян намудани сабабҳои гуногунии муодилҳои ин истилоҳ дар забонҳои мухталиф, таҳияи модели илмии тавсифи онҳо ва асоснок сохтани интиҳоби муодилҳои тоҷикии он мебошад. Асоси методологии таҳқиқро таҳлили муқоисавӣ, таҳлили таърихӣ истилоҳишиносӣ, таҳлили маъноишиносӣ ва муқоисаи тарҷумаҳои англисӣ, олмонӣ, форсӣ ва тоҷикии истилоҳи ташикл медиҳад. Дар натиҷаи таҳқиқ мушаххас карда мешавад, ки тақассури муодилҳо натиҷаи иштибоҳ дар тарҷума набуда, аз сохтори бисёрқабатаи мафҳуми «остранение» бармеояд. Бори нахуст «модели чандсатҳа барои муодилҳои истилоҳӣ»-ро пешниҳод шудааст. Ин модел имкон медиҳад, ки муодилҳои гуногун як истилоҳ аз се ҷиҳат таҳлил шаванд: (1) аз рӯи маънои онҳо, (2) аз рӯи тарзи истифодаи он дар матн ва (3) аз рӯи муносиб будани онҳо барои тарҷума дар матнҳои гуногун. Дар асоси ин модел истифодаи истилоҳи «оиноизудой» ва «аҷибсозӣ» асоснок гардида, мавқеъ ва доираи қароргиризи ҳар кадоми онҳо муайян карда мешавад. Натиҷаҳои таҳқиқ метавонанд дар истилоҳишиносӣ, тарҷумаишиносӣ, назарияи адабиёт, таҳқиқи формализми русӣ ва таҳияи фарҳангҳои истилоҳоти ҷомеаишиносӣ истифода шаванд.

Калидвожаҳо: острание; оиноизудой; аҷибсозӣ; муодилҳои истилоҳӣ; модели бисёрсатҳаи муодилҳои истилоҳӣ; тарҷумаи истилоҳ; истилоҳишиносӣ; Виктор Шкловский; формализми русӣ; тарҷумаишиносӣ

Исследуются проблемы перевода и терминологизации понятия «остранение», предложенного Виктором Шкловским в качестве одного из ключевых понятий русского формализма. Цель исследования заключается в выявлении причин существования многочисленных эквивалентов данного термина в разных языках, в разработке научной модели их описания и в обосновании выбора его таджикских соответствий. Методологическую основу работы составляют сравнительный анализ, историко-терминологический анализ, семантический анализ и сопоставление английских, немецких, персидских и таджикских переводов термина. Установлено, что разнообразие переводческих решений обусловлено не ошибками переводчиков, а многослойной структурой самого понятия. Впервые предлагается многоуровневая модель терминологических эквивалентов, позволяющая объяснить соотношение различных

переводческих эквивалентов на семантическом, функциональном и переводческом уровнях. На основе данной модели обосновывается использование таджикских терминов «ошноизудой» и «аҷибсозӣ», определяется сфера применения каждого из них. Результаты исследования могут быть использованы в терминоведении, переводоведении, теории литературы, исследованиях русского формализма, а также при разработке гуманитарных терминологических словарей.

Ключевые слова: *остранение; ошноизудой; аҷибсозӣ; терминологические эквиваленты; многоуровневая модель эквивалентов; перевод терминов; терминоведение; Виктор Шкловский; русский формализм; переводоведение*

The article examines the issues surrounding the translation and terminologization of the concept of “ostranenie” (defamiliarization), introduced by Viktor Shklovsky as a key concept of Russian Formalism. The study aims to identify the reasons for the existence of numerous equivalents for this term across various languages, to develop a scientific model for describing them, and to justify the choice of its Tajik equivalents. The methodological basis of the study comprises comparative analysis, historical-terminological analysis, and semantic analysis, as well as a comparison of English, German, Persian, and Tajik translations of the term. It is established that the diversity of translational solutions stems not from translator errors, but from the multilayered structure of the concept itself. A multi-level model of terminological equivalents is proposed for the first time, making it possible to explain the relationship between various translation equivalents at the semantic, functional, and translational levels. Based on this model, the use of the Tajik terms “oshnoizudoī” and “ajibsozī” is substantiated, and the scope of application for each is defined. The research findings can be applied in terminology studies, translation studies, literary theory, and research on Russian Formalism, as well as in the development of terminological dictionaries in the humanities.

Key-words: *ostranenie; oshnoizudoī; ajibsozi; terminological equivalents; multi-level model of terminological equivalents; term translation; terminology; Viktor Shklovsky; Russian Formalism; translation studies*

Остранение (ошноизудой) аз чумлаи мафҳумҳои меҳварии назарияи адабиёти садаи XX буда, аз доираи истилоҳоти формализми русӣ фаротар рафта, ба яке аз категорияҳои умумии тафаккури адабӣ эстетикӣ табдил ёфтааст. Камтар мафҳуме дар назарияи адабиёт ба андозаи ин мафҳум дар забонҳои гуногун тарҷума шуда, ҳамзамон чунин гуногунии муодилҳои истилоҳиро ба вуҷуд овардааст. Дар забони англисӣ бештар истилоҳҳои *defamiliarization* ва *making strange*, дар олмонӣ *Verfremdung*, *Befremdung* ва *Entautomatisierung*, дар фаронсавӣ *défamiliarisation*, *étrangéisation* ва *singularisation*, дар форсӣ «ошноизудой», «аҷибсозӣ» ва «ғарибсозӣ» ва дар забони тоҷикӣ, «ошноизудой»-«аҷибсозӣ»-«ғарибсозӣ» истифода мешаванд. Ин гуногунии суоли бунёди ба миён меорад: оё ҳамаи ин муодилҳо як мафҳуми воҳидро ифода мекунад ё ҳар кадом танҳо ҷанбаи муайяни сохтори маъноии онро инъикос менамояд?

Дар бештари пажӯишҳо ин масъала ҳамчун мушкили тарҷума баррасӣ гардида, баҳс, асосан, ба интиҳоби «муодили дуруст» маҳдуд мешавад. Пажӯишгарон бештар ба он таваҷҷуҳ мекунад, ки кадом истилоҳ ба этимологияи вожаи русии «остранение» наздиктар аст ё кадоме аз андешаҳои Виктор Борисович Шкловскийро дақиқтар интиқол медиҳад. Аммо чунин равиш наметавонад сабаби ҳамзистии чандин муодили устуворро дар суннатҳои гуногуни илмӣ пурра шарҳ диҳад. Агар мафҳум танҳо як маъно медошт, интизор мерафт, ки бо мурури замон яке аз тарҷумаҳо мақоми мутлақ пайдо кунад. Воқеияти рушди истилоҳот нишон медиҳад, ки дар амал барои як мафҳуми илмӣ чанд муодил ё варианти

истилоҳӣ метавонанд ҳамзамон истифода шаванд. Ба таъбири В. М. Лейчик, «ҳар истилоҳ дар чандин вариант вучуд дорад» [3, 148], инчунин ҳамзистии вариантҳо дар доираи як низоми истилоҳӣ падидаи густурда ба шумор меравад [3, 148, 199].

Истилоҳшиносии муосир барои шарҳи ин падида имконияти дигареро пешниҳод мекунад. Тавре Рита Теммерман таъкид мекунад, ки фаҳм дар раванди ба низом даровардани моделҳои шинохтӣ ва ҷой додани онҳо дар категорияҳои дорой сохтори пешнамунӣ шакл мегирад.» [30, 225]. Аз ин нигоҳ, бар хилофи модели классикии «як мафҳум – як истилоҳ», истилоҳшиносии иртиботӣ ва иҷтимоию маърифатӣ нишон медиҳад, ки бисёре аз мафҳумҳо, махсусан дар илмҳои ҷомеашиносӣ, сохтори собит ва ягона надоранд. Маъно ва тарзи ифодаи онҳо вобаста ба заминаи назариявӣ, иртиботӣ ва фарҳангии истифода тағйир ёфта, ҷанбаҳои гуногуни мафҳумро ғайраравона месозад [15, 31-39, 92-97; 30, 223-227].

Дар ҳамин замина, чунин мафҳумҳоро метавон ҳамчун сохторҳои бисёрқабата тавсиф кард, зеро ҳар як ҷанбаи онҳо дар муҳити муайяни илмӣ ва фарҳангӣ нақши муайян пайдо мекунад. Аз ҳамин нигоҳ, гуногунии муодилҳо метавонад на натиҷаи номуваффақии тарҷума, балки вежагии дохилии ҳама мафҳум бошад.

Мақолаи ҳозир маҳз ба ҳамин фарзия таъяс мекунад. Пешниҳод мегардад, ки «остранение» воҳиди содаи маъноӣ нест, балки сохтори бисёрқабатаест, ки ҳар тарҷума танҳо яке аз қабатҳои маъноии онро барҷаста месозад. Дар асоси ҳамин фарзия модели бисёрҷаста барои муодилҳои истилоҳӣ пешниҳод мешавад, ки муносибати байни мафҳум ва муодилҳои онро дар забонҳои гуногун аз се ҷиҳат: этимологӣ, функционалӣ ва тафсирий, таҳлил ва тавзеҳ мекунад.

Ҳадафи таҳқиқ баррасии табиати назариявии мафҳуми «остранение», омӯзиши таърихи тарҷумаҳои асосии он ва асоснок намудани истифодаи истилоҳҳои «ошноизудой» ва «ақибсозӣ» дар доираи модели пешниҳодшуда мебошад. Барои расидан ба ин ҳадаф аз таҳлили муқоисавӣ, таҳлили таърихӣ истилоҳшиносӣ, таҳлили маъношиносӣ ва муқоисаи муодилҳои русӣ, англисӣ, олмонӣ, форсӣ ва ҷиҳати истилоҳ истифода шудааст.

Барои дарки табиати мафҳуми «остранение» нахуст бояд ба матни аслии Виктор Борисович Шкловский муроҷиат кард. Дар мақолаи «Санъат ҳамчун ҳунарсоза» («Искусство как приём») муаллиф таърифи мустақими ин мафҳумро пешниҳод намекунад. «Остранение» дар ин асар на ҳамчун истилоҳи аз пеш таърифшуда, балки ҳамчун мафҳуми назариявӣ шакл мегирад, ки мазмун ва ҳудуди он дар ҷараёни таҳлили масъалаҳои ҳунар, идрок ва забони бадеӣ тадриҷан ошкор мешавад [10, 11-24].

Меҳвари назарияи Шкловский мафҳуми автоматизатсияи идрок мебошад. Ба андешаи ӯ, такрори доимии таҷриба боиси он мегардад, ки инсон ашӯро дигар воқеан набинад, балки танҳо онро бишиносад. Дар чунин ҳолат идрок ба амали механикӣ табдил меёбад ва ашӯ сифати зиндаи ҳудро аз даст медиҳад. Аз ҳамин сабаб ӯ менависад, ки автоматизатсия «ашӯ, либос, мебел, ҳамсар ва ҳатто тарси ҷангро фуру мебарад» [10, 12]. Ин гуфта нишон медиҳад, ки сухан танҳо дар бораи адабиёт нест, балки дар бораи механизми умумии ғайроияти шуури инсон меравад.

Аз ҳамин нуқта вазифаи ҳунар низ муайян мешавад. Ба таъбири маъруфи Шкловский, ҳунар барои он вучуд дорад, ки «эҳсоси зиндагиро бозгардонад» ва «сангро ҳамчун санг эҳсос кунад» [10, 12]. Баъдтар ӯ ҳамин андешаро боз ҳам дақиқтар баён намуда, менависад, ки ҳадафи ҳунар «бедор кардани эҳсоси ашӯ ҳамчун дидан аст, на ҳамчун шинохтан» [10, 13]. Дар ҳамин муқобилгузории дидан ва шинохтан меҳвари воқеии назарияи «остранение» ҷой гирифтааст. Дар ҳолати шинохтан идрок аз рӯи қолабҳои омода амал мекунад, аммо дар ҳолати дидан инсон ашӯро ҳамчун таҷрибаи нав дарк менамояд.

Барои расидан ба ин ҳолат ҳунар раванди идрокро душвор ва тулонӣ месозад. Шкловский таъкид мекунад, ки дар ҳунар на натиҷаи идрок, балки раванди он арзиш дорад; аз ин рӯ, ин раванд бояд тулонӣ гардад [10, 13]. Аз ҳамин рӯ, «остранение» на ҳадафи мустақил, балки механизми худкор шудани идрок мебошад, ки тавассути воситаҳои гуногуни бадеӣ амалӣ мегардад. «Фурмолистон аз муқобили ҳам қарор додани мақулаҳои сурат ва маъно, ки дар илм роиҷ буд, даст кашида, онҳоро ба ду мафҳуми нав – «фурм» ва «мавод» иваз карданд. Маводи асари бадеӣ, ба ақидаи онҳо, вожагон, тасвирҳои гуногун, мазомин, ибораҳо, гуфторҳо ва ғайра аст, ки адиб дар натиҷаи мутолиа ва мушоҳидаҳои хеш пайдо кардааст. Тарзу усули ҷобачогузорию ин мавод фурми асари бадеиро созмон медиҳад. Ба ин роҳ фурмолистони русӣ гунҷониши маъноии истилоҳи «фурм»-ро васеътар карданд. Тахти мафҳуми «шакл» ҷанбаҳои зоҳирии шеърро, аз қабилӣ қолаб, радиф, қофия, сурати берунии вожа, ҳамнишинии вожагон, ҳамсадоии ҳарфҳо, пайвастигии ҷузъҳои матнӣ шеър ва ҳамаи ончи дар нигоҳи аввал вонамуд мешавад, фаҳмида мешавад.» [6, 141].

Рушди минбаъдаи назарияи адабиёт дурустии ҳамин андешаро тасдиқ намуд. Борис Эйхенбаум нишон дод, ки вежагии асари бадеӣ на дар ҳунарсозаҳои ҷудогона, балки дар тарзи истифодаи онҳо зоҳир мешавад. Ба таъкиди ӯ, эҳсос шудани шакл маҳз дар натиҷаи ҳунарсозаҳо суратро эҳсосшаванда мегардонанд ва имконият медиҳанд, ки хонанда ҳуди суратро таҷриба кунад. [11, 37]. Аз ҳамин ҷиҳат, ҳунарсоза на бозии техникаи комилан зоҳирӣ, балки унсури дорои вазифаҳои муайян дар сохтори асар мебошад. Юрий Тынянов низ таъкид мекунад, ки «Шакли пӯё на аз пайваст ё омехта шудани омилҳо, балки аз таъсири мутақобили онҳо ба вучуд меояд» [8, 10]. Роман Якобсон ин андешаро дар назарияи вазифаи шоиронаи забон инкишоф дода, таъкид мекунад, ки вазифаи шоиронаи забон ба ҳуди паём нигаронида шудааст. Ба гуфтаи ӯ, «таваҷҷуҳ ба ҳуди паём, яъне тамаркуз ба паём ба хоҳири ҳуди он, функцияи шоиронаи забон аст.» [20, 7]. Ба ибораи дигар, вақте мо сухани одиро мешунавем, бештар ба маънои он аҳамият медиҳем. Аммо дар шеър ва адабиёт ҳуди тарзи баён, интиҳоби вожаҳо, оҳанг, қофия, такрор, ташбеҳ ва дигар воситаҳои забонӣ низ муҳим мешаванд. Яъне хонанда на танҳо «чӣ гуфта шудааст», балки «чӣ гуна гуфта шудааст»-ро низ эҳсос ва дарк мекунад. Ин ҳолатро Роман Якобсон функцияи шоиронаи забон меномад. Дар Мактаби Прага ҳамин андеша дар шакли назарияи барҷастасозӣ (*foregrounding*) таҳаввул ёфт. Ян Мукаржовский нишон дод, ки вежагии асосии забони бадеӣ барҷаста сохтани воситаҳои баён аст. Ба андешаи ӯ, барҷастасозӣ муқобили автоматизатсия буда, дар забони бадеӣ ба дараҷаи баландтарин мерасад ва таваҷҷуҳи хонандаро ба ҳуди амали баён равона месозад [27, 44-46].

Пажӯҳишҳои муосири когнитивӣ низ ҳамин натиҷаро тасдиқ мекунанд. Дэвид Миалл ва Дон Куйкен нишон додаанд, ки унсурҳои барҷастаи матн воқеан суръати хонданро тағйир дода, диққати хонандаро ғайр аз маънои матн ба бозсозии маъно водор менамоянд [12, 398-404]. Аз ин рӯ, имрӯз «остранение» танҳо истилоҳи таърихӣ формализми русӣ маҳсуб намешавад, балки модели умумии таҷдиди идрок ба шумор меравад, ки дар поэтика, услубшиносӣ ва равоношиносӣ шинохти (психологияи когнитиви)-и адабиёт низ аҳамияти назариявии худро нигоҳ доштааст.

Маҳз ҳамин сохтори бисёрқабата сабаби асосии гуногунии тарҷумаҳои «остранение» мебошад. Баъзе муодилҳо бештар ҷанбаи худкор шудан (худкор шудан)-и идрокро инъикос мекунанд, баъзе дигар натиҷаи эстетикӣ онро, гурӯҳи сеюм, дар навбати худ, ба воситаҳои созмон додани шакли бадеӣ бартарӣ медиҳанд. Аз ҳамин рӯ, бисёрмуодила будани истилоҳ пеш аз ҳама инъикоси сохтори дохилии ҳуди мафҳум аст, на натиҷаи номуваффақии тарҷума.

Нахустин тарҷумаҳои англисии «остранение» нишон медиҳанд, ки масъалаи маъкур аз оғоз танҳо масъалаи интиҳоби вожа набудааст. Дар муҳити англисизабон тадриҷан ду

суннати нисбатан мустакили истилоҳиносӣ ташаккул ёфт, ки ҳар кадом ба ҷанбаи муайяни назарияи Шкловский таъя мекунад.

Дар давоми ҷандин даҳсола истилоҳи *defamiliarization* муодили маъмултарини «остранение» гардид. Аз ҷиҳати сохт он ба вожаи русии «остранение» нисбатан наздик буда, маънои асосии «дур сохтани ошноӣ» ё аз байн бурдани одатро ифода мекунад. Маҳз ҳамин истилоҳ тавассути тарҷумаи машҳури Ли Т. Лемон ва Марион Ч. Рейс дар китоби *Russian Formalist Criticism: Four Essays* ба муҳити адабиётшиносии англисизабон ворид гардид [29, 11-13] ва баъдан ба муодили маъмултарини англисии «остранение» табдил ёфт [13, 151-154].

Бо вучуди ин, баъдтар иддае аз пажӯҳишгарон нишон доданд, ки *defamiliarization* танҳо яке аз ҷанбаҳои назарияи Шкловскийро инъикос мекунад. Александра Берлина таъкид менамояд, ки ин истилоҳ раванди аз миён бурдани ошноиро хуб ифода мекунад, аммо ҷанбаи дигари вожаи русии «остранение», ки аз решаи «странный» («ачиб», «ғайриодӣ») бармеояд, дар он то андозае аз назар дур мемонад. Ба гуфтаи ӯ, худӣ шакли ғайриодӣ ва неологизми Шкловский хонандаро ба «ачибсозӣ» ҳидоят мекунад, дар ҳоле ки *defamiliarization* ин вежагиро пурра нигоҳ дошта наметавонад [13, 152-154].

Ҳамин андешаро Даниел П. Ган боз ҳам густариш медиҳад. Ба гуфтаи ӯ, «бо тарҷума кардани «остранение» ҳамчун *defamiliarization*, нақди адабӣ истилоҳро ба маънои маҳдудӣ он маҳдуд кардааст» («*by “defamiliarization”, in its most limited application*»), дар ҳоле ки худӣ «остранение» ба маънои луғавӣ «making strange» аст ва маҳз ҳамин ҷанбаи «ачиб гардондан» дар маркази назарияи Шкловский қарор дорад [19, 25]. Баъдтар ӯ меафзояд, ки «*defamiliarization consists in reframing the object by its frame*», яъне ҳунари на танҳо ошноиро аз байн мебарад, балки ашро дар ҷаҳорҷӯбаи нави идрок қарор медиҳад, то хонанда онро ба таври дигар эҳсос ва дарк намояд [19, 30]. Аз ин нигоҳ, баҳси байни *defamiliarization* ва *making strange* танҳо баҳси истилоҳиносӣ нест, балки ба ду тарзи фаҳмиши худӣ назарияи Шкловский дахл дорад. Агар *defamiliarization* бештар механизми шикастани идроки худкорро нишон диҳад, *making strange* натиҷаи эстетикӣ ин раванд, яъне «ачиб гардидани» ашро ошноро барҷаста месозад. Аз ҳамин сабаб ҳеҷ яке аз ин ду истилоҳ ба танҳой тамоми сохтори маъноии мафҳуми «остранение»-ро фаро гирифта наметавонад.

Ин натиҷа барои фарзияи мақолаи мо аҳамияти калидӣ дорад. Агар дар доираи як забон ва як суннати илмӣ ду муодили асосӣ дар тӯли зиёда аз ним аср ҳамзамон ҷаёлона истифода шаванд ва ҳар кадоми онҳо аз ҷониби муҳаққиқони муътабар ҳимоя гардад, пас ҷунин падидаҳо дигар наметавон танҳо ба ихтилофи тарҷумонҳо нисбат дод. Ин ҳолат нишон медиҳад, ки худӣ мафҳуми «остранение» дорои сохтори бисёрлояи маъноист ва ҳар муодил яке аз марказҳои маъноии онро ҷаёл месозад. Аз ҳамин рӯ, таҷрибаи суннати англисизабон на танҳо зарурати пешниҳод кардани модели бисёрсатҳии муодилҳои байнизабонии истилоҳиро тасдиқ мекунад, балки самаранокӣ онро низ нишон медиҳад. Дар доираи ин модел бисёрмуодилии истилоҳ на ҳамчун нуқсони тарҷума, балки ҳамчун шакли табиӣ интиқоли мафҳумҳои мураккаби гуманитарӣ миёни забонҳо ва суннатҳои илмӣ гуногун тавзеҳ меёбад.

Дар муҳити олмонизабон тарҷумаи «остранение» нисбат ба анъанаи англисӣ роҳи печидатареро тай кард. Яке аз сабабҳои ин душворӣ дар он буд, ки дар забони олмонӣ то замони шиносӣ бо формализми русӣ аллакай мафҳумҳои *Verfremdung* ва *Entfremdung* дар баҳсҳои фалсафӣ ва эстетикӣ ҷойгоҳи худро пайдо карда буданд. Аз ин рӯ, тарҷумаи «остранение» ноғузир таҳти таъсири ин суннатҳои маъноӣ қарор гирифт [23, 226-231; 25, 880-882]. Аз ин рӯ, масъала танҳо дар интиҳоби муодили луғавӣ набуд, балки ба муносибати байни истилоҳи нави русӣ ва суннати мавҷудаи олмонӣ вобаста гардид.

Муодили бештар истифодашаванда дар забони олмонӣ *Verfremdung* мебошад. Ин истилоҳ дар муҳити эстетика ва театр, махсусан, дар доираи назарияи театри эпикӣ Бертолт Брехт маъруф гардид. Дар андешаи Брехт, *Verfremdung* воситаест, ки падидаҳои ошно ва маъмулро ба сурати ғайриодӣ пешкаш мекунад, то тамошобин онҳоро ҳамчун воқеияти тағйирнопазир қабул накарда, нисбат ба онҳо мавқеи интиқодӣ ишғол намояд [14, 138-145, 192-203]. Гарчанде ки чунин равиш бо андешаи Шкловский дар бораи барҳам задани автоматизатсияи идрок ҳамоҳангӣ дорад, ҳадафи ниҳони онҳо яксон нест. Барои Виктор Борисович Шкловский «остранение» пеш аз ҳама воситаи барқарор сохтани эҳсоси зиндаи ашё ва дароз намудани раванди идрок аст. Ё менависад, ки ҳадафи ҳунар «эҳсоси ашё ҳамчун дидан аст, на ҳамчун шинохтан» ва «усули ҳунар усули аҷибсозии ашё ва душвор сохтани шакл аст, ки раванди идрокро тӯлонитар мегардонад» [10, 12-13]. Аз ин рӯ, агар барои Брехт *Verfremdung* пеш аз ҳама вазифаи иҷтимоӣ ва сиёсӣ дошта бошад, барои Шкловский «остранение» пеш аз ҳама вазифаи зебоишинохтӣ ва идрокӣ дорад. Бинобар ин, баробар донистани ин ду мафҳум аз назари таърихӣ ва назариявӣ дуруст нест [23, 226-231; 25, 880-882].

Мушкили дигар ба истифодаи истилоҳи *Entfremdung* вобаста аст. Дар суннати фалсафаи олмонӣ ин мафҳум пеш аз ҳама бо андешаҳои Георг Вилхелм Фридрих Ҳегел ва махсусан Карл Маркс пайванд дорад. Дар фалсафаи Ҳегел *Entfremdung* марҳилаи худбеғонагии рӯҳ дар чараёни худшиносӣ ва ташаккули озодӣ мебошад [1, 104-113]. Маркс ин мафҳумро ба таҳлили муносибатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ворид намуда, онро ҳамчун беғонагии инсон аз меҳнати худ, маҳсули меҳнат, фаъолияти истехсолӣ ва моҳияти инсонии худ шарҳ медиҳад [4, 86-99]. Аз ҳамин рӯ, *Entfremdung* бештар ба мафҳуми «беғонашавӣ» ё «беғонагӣ» мувофиқ аст, на ба «остранение». Дар ин ҷо сухан аз таҷрибаи иҷтимоӣ ва ҳастишиносӣ меравад, на аз усули ташкили идроки эстетикӣ. Аз ин сабаб омехта намудани *Entfremdung* бо «остранение» боиси интиқоли мафҳум ба доираи дигаре мегардад, ки Шкловский онро дар назар надошт.

Дар баробари *Verfremdung*, дар адабиёти илмӣ олмонизабон истилоҳҳои *Befremdung* ва *Entautomatisierung* низ барои тавзеҳи ҷанбаҳои алоҳидаи мафҳуми «остранение» ба кор рафтаанд [25, 880-883; 21, 95-110]. *Befremdung* бештар ба эҳсоси ҳайрат, номаънӯсӣ ва ғайриодӣ будани таҷрибаи ишора мекунад, дар ҳоле ки *Entautomatisierung* механизми барҳам хӯрдани автоматизатсияи идрокро барҷаста месозад. Аз ин рӯ, ҳар ду истилоҳ танҳо бахше аз сохтори маъноии «остранение»-ро инъикос мекунанд ва натавонистаанд ҷойгоҳи умумии *Verfremdung*-ро ишғол намоянд.

Таҷрибаи олмонизабон низ барои асоснок намудани фарзияи ин таҳқиқ далели муҳим фароҳам меорад. Таҳлили истилоҳоти олмонӣ нишон медиҳад, ки дар баробари *Verfremdung* дар адабиёти илмӣ *Befremdung*, *Entautomatisierung* ва ҳамчунин муносибати онҳо бо *Entfremdung* низ пайвасти мавриди баҳс қарор гирифтаанд [23, 226-231; 25, 880-883]. Агар мафҳуми «остранение» воқеан танҳо як маркази маъноӣ мебошад, эҳтимол яке аз ин истилоҳҳо бо мурури замон мақоми умумӣ пайдо мекард. Аммо идомаи ҳамзистии онҳо нишон медиҳад, ки ҳар муодил танҳо ҷанбаи муайяни ин мафҳуми мураккабро барҷаста месозад. Аз ин таҳлил бармеояд, ки гуногунии истилоҳҳо пеш аз ҳама ба сохтори чандлоя будани истилоҳи «остранение» вобаста аст, на ба камбудии фаъолияти тарҷумонҳо.

Аз ҳамин нигоҳ, таҷрибаи олмонӣ низ, мисли таҷрибаи англисӣ, модели пешниҳодшудаи эквивалентҳои бисёрсатҳии истилоҳӣ-ро тасдиқ менамояд. Дар ин модел *Verfremdung* бештар натиҷаи эстетикӣ аҷибсозиро, *Entautomatisierung* ҷанбаи равандии худкор шудани идрокро ва *Befremdung* таъсири психологӣ онро таҷассум мекунад. Ҳеч яке аз онҳо ба танҳой тамоми сохтори маъноии «остранение»-ро фаро намегирад, аммо дар маҷмӯъ бисёрқабата будани ин мафҳумро равшан месозанд.

Дар муҳити адабиётшиносии Эрон сарнавишти мафҳуми «остранение» аз роҳе ташаккул ёфт, ки бо суннатҳои англисӣ ва олмонӣ комилан ҳамсон нест. Дар забони англисӣ баҳс бештар дар атрофи муносибати байни *defamiliarization, making strange, estrangement* ва «остранение»-и русӣ сурут гирифт; дар суннати илмӣ олмонизабон мафҳуми Шкловский ба майдони истилоҳии аз пеш ташаккулёфтаи *Verfremdung, Entfremdung, Befremdung* ва *Entautomatisierung* ворид гардид. Дар Эрон масъала танҳо ба интиҳоби муодили луғавӣ маҳдуд намонд. «Остранение» дар чараёни ворид шудан ба нақди адабии форсӣ ҳамзамон ба абзори хондан ва бозшинохти шеърӣ классикию муосири форсӣ табдил ёфт. Аз ҳамин рӯ, таърихи ин мафҳум дар Эронро бояд на танҳо ҳамчун таърихи тарҷумаи истилоҳ, балки ҳамчун раванди мутобиқ сохтани назарияи формализми русӣ ба пажӯҳиши шеър ва балоғати форсӣ баррасӣ кард [9, 13-24, 92-114; 5, 69-88].

Нақши Муҳаммадризо Шафеии Кадканӣ дар ташаккули истилоҳи форсии «остранение» бунёди мебошад. Ӯ дар китоби «Растохези калимот» менависад, ки ҳангоми дарсҳои ҳофизшиносии соли 1356 ҳиҷрии шамсӣ аз андешаҳои формалистони рус, махсусан, аз мафҳумҳои «ошноизудой», «ваҷҳи ғолиб» ва «ангезиш» истифода бурда, истилоҳи «ошноизудой»-ро бадохатан дар баробари *defamiliarization*, яке аз тарҷумаҳои «остранение»-и Виктор Шкловский пешниҳод кардааст. Ба гуфтаи худӣ Кадканӣ, ин истилоҳ аз ҳамон давра мавриди қабули аҳли назар қарор гирифтааст [9, 16]. Аҳаммияти ин шаҳодат танҳо дар муайян кардани муаллифи истилоҳ нест. Аз он чанд натиҷаи муҳим бармеояд. Нахуст, «ошноизудой» бевосита аз шакли русии «остранение» сохта нашуда, тавассути муодили англисии *defamiliarization* ба вучуд омадааст. Пас, сохтори вожа ва самти маъноии он аз оғози қор таҳти таъсири забони миёнарав қарор доштааст. Дигар ин ки истилоҳ дар муҳити таълими донишгоҳӣ, зимни шарҳу таҳлили ашъори Ҳофиз ва барои ҳалли масъалаи воқеии нақди адабӣ пешниҳод шудааст, на дар доираи қори сирф луғатнигорӣ. Аз ин рӯ, вежагии татбиқӣ аз ибтидои ташаккул дар маъно ва қорбурди он ҷой гирифтааст. Ниҳоят, нуфузи илмӣ Кадканӣ, истифодаи пайвастаи истилоҳ дар дарсҳо, китобҳо ва пажӯҳишҳои баъдӣ, инчунин қобилияти татбиқи он ба матнҳои форсӣ ба устувор шудани «ошноизудой» мусоидат кард. Ҳамин омилҳо мефаҳмонанд, ки чаро пешниҳоди инфиродии муҳаққиқ тадриҷан ба истилоҳи пазируфташуда ва қариб меъёрии адабиётшиносии Эрон табдил ёфт.

Таҳлили сохти вожаи «ошноизудой» нишон медиҳад, ки ин истилоҳ аз ҷузъҳои «ошноӣ» ва «зудой» таркиб ёфтааст. Ҷузъи «зудой» дар форсии муосир маънои дур қардан, барҳам задан ё аз миён бурдани вежагиеро ифода мекунад. Бинобар ин, маънои таҳтуллафзии истилоҳ «аз миён бурдани ошноӣ», «зудудани ҳолати ошно будан» ё «ҳалалдор сохтани муносибати одатшуда бо ашъ» мебошад. Сохтори мазкур бо таркиби *de-familiarization* ҳамоҳангии равшан дорад: ҷузъи *de-* ба воситаи «зудой» ва *familiar* ба воситаи «ошноӣ» бозсозӣ шудааст. Аз ҳамин нигоҳ, истилоҳи форсӣ на танҳо муодили маъноӣ, балки то андозае бозсозии морфологии тарҷумаи англисӣ ба шумор меравад. Аммо чунин сохти вожасозӣ ҳамзамон самти муайяни тафсири мафҳумро тақвият медиҳад. «Ошноизудой» диққатро пеш аз ҳама ба аз байн бурдани ҳолати ошно, шикастани одат ва барҳам додани худқоршудагии идрок равона мекунад, дар ҳоле ки ҷанбаи дигари «остранение», яъне ғайриодӣ ва тоза гардондани ашъи ошно, дар таркиби он камтар намоён аст.

Бо вучуди миёнаравии забони англисӣ, интиҳоби «ошноизудой» бо идеяи асосии назарияи Шкловский мувофиқат мекунад. Дар андешаи ӯ такрори таҷриба боиси худқор шудани идрок мегардад: инсон ашъ, вожа, ҳаракат ва муносибатҳои рӯзмарраро дигар воқеан эҳсос намекунад, балки онҳоро танҳо аз рӯи қолабҳои омода мешиносад. Вазифаи ҳунар барҳам додани ҳамин муносибати худқор мебошад. Ҳунар бо душвор сохтани шакл,

тӯлонӣ кардани раванди идрок ва тағйир додани тарзи одатшудаи дидан эҳсоси зиндаи ашӯро бозмегардонад [10, 11-14]. Аз ин рӯ, «ошноизудой» пеш аз ҳама ба барҳам хӯрдани идроки худкор ишора мекунад. Ба андешаи Шкловский, ҳунар ашӯро тағйир намедихад, балки тарзи одатшуда ва қолабии дарки инсонро нисбат ба он мешиканад. Ғуломаббос Ризоӣ Ҳафтодар, Иброҳим Номдорӣ ва Алиакбар Аҳмадӣ низ ошноизудоиро хориҷ шудан аз ҳолати маълуми тақрорӣ ва офаридани сухане медонанд, ки дар ҳонанда тааҷҷуб, таваҷҷуҳ ва таҷрибаи нави идрокиро ба вучуд меорад. Ба назари онҳо, шоир ё адиб бо зудудани одат аз сурати забон ва бо офаридани тарзи тозаӣ баён сухани рӯзмараро барҷаста ва таъсирбахш мегардонад [5, 69-72].

Маҳз дар ҳамин нуқта вежагии ҳоси пазируфта шудани «остранение» дар Эрон намоён мешавад. Мафҳуми Шкловский дар адабиётшиносии форсӣ дар доираи таърихи формализми русӣ маҳдуд намонда, ба категорияи фарогири таҳлили забони шеър, сабк, тасвир, мусикии сухан, сохтори наҳвӣ ва муносибатҳои маъноӣ табдил ёфт. Дар бисёр пажӯҳишҳои эронӣ «ошноизудой» на танҳо номи ҳунарсоза ё механизми мушаххаси идрокӣ, балки мафҳуме мебошад, ки маҷмуи васеи дигаргуниҳои забонӣ ва бадеиро фаро мегирад. Дар мақолаи «Ошноизудой ва нақши он дар халқи шеър» ду навъи асосии ошноизудой ҷудо карда мешавад: ошноизудои ҷойгузинӣ ва ошноизудои таркибӣ ё сохторӣ. Навъи аввал бештар ба тағйири муносибатҳои маъноӣ, истиора, маҷоз ва ивҷзашавии тарзи маъмули нисбат додани вежаҳои вобаста аст. Навъи дуюм тавассути тақдиму таъхир, ҳазфу илова, тағйири тартиби унсурҳо, сохтҳои ғайриодӣ ва дигаргунии муносибатҳои ҳамнишинӣ падид меояд [5, 72-80]. Чунин тасниф нишон медиҳад, ки мафҳуми «остранение» дар муҳити эронӣ бо сабкшиносӣ, балоғати суннатӣ ва забоншиносӣ пайваست шуда, ба низоми таҳлили санъатҳои лафзӣ маънавӣ ворид гардидааст.

Пайванди «ошноизудой» бо суннати балоғати форсӣ яке аз вежаҳои муҳимми фаъолияти назариявии Шафеии Кадканӣ мебошад. Ӯ назарияи формалистони русиро ҳамчун низоми хориҷие муаррифӣ намекунад, ки танҳо барои шарҳи адабиёти русӣ ё аврупоӣ муносиб бошад. Дар «Растохези калимот» мафҳуми формализм пайваستا бо шеъри Ҳоконӣ, Мавлавӣ, Саъдӣ, Ҳофиз ва дигар шоирони форсизабон санҷида мешаванд. Ҳадафи муҳаққиқ танҳо гузориши андешаҳои Шкловский, Якобсон, Эйхенбаум ва Тиниянов нест. Ин мафҳумҳо бояд дар таҳлили воқеии шаклҳои шеъри форсӣ қобили истифода бошанд. Кадканӣ таъкид мекунад, ки ҳангоми шарҳи масъалаҳои формалистони рус кӯшиш кардааст аз ашӯри шоирони форсӣ шохид биёрад ва назарияро аз доираи бозгӯии тарҷумаҳо берун барорад [9, 13-19]. Аз ҳамин сабаб «ошноизудой» дар муҳити Эрон аз ибтидо бо таҳқиқи сабки шеъри Ҳофиз ва дигар классикони адабиёти форсӣ пайванд ёфт. Таъбири мафҳум ба матнҳои бунёдии адабиёти форсӣ ҳам пазируфтани онро осон кард ва ҳам доираи маъноии онро васеътар сохт.

Дар ин замина, китоби «Растохези калимот» на танҳо асаре дар бораи таърихи формализми русӣ, балки намунаи бозхондани назарияи русӣ дар фазои шеъри форсӣ мебошад. Худи унвони китоб, ки маънои «аз нав зинда кардани вожагон»-ро дорад, ба меҳвари фаҳмиши Кадканӣ аз ошноизудой ишора мекунад: вожа дар натиҷаи истифодаи тақрорӣ тозагӣ ва неруи таъсиргузори худро аз даст медиҳад, вале дар матни шеър тавассути таркиб, мусикӣ, ҳамнишинӣ ва муносибатҳои нави маъноӣ дубора зинда мегардад. Ба ин маъно, ошноизудой дар тафсири Кадканӣ танҳо амали манфии «зудудани ошноӣ» нест, балки раванди мусбати эҳёи вожа ва барқарор кардани қувваи эҳсосии забон мебошад [9, 92-114]. Чунин тафсир «ошноизудой»-ро ба сохтори бисёрқабатаи мафҳуми Шкловский наздик месозад: дар сатҳи аввал муносибати одатӣ барҳам меҳӯрад, дар сатҳи дуюм вожа ё ашӯ дубора дида мешавад ва дар сатҳи сеюм таҷрибаи нави эстетикӣ ташаккул меёбад.

Таҳқиқи Ҳамидризо Таваккули таҳти унвони «Ҳофиз ва ошноизудой дар қаламрави талмех» намунаи равшани татбиқи ин мафҳум ба поэтикаи классикии форсӣ мебошад. Ба андешаи ӯ, талмех аз шинохтатарин ҳунарсозаҳои балоғии адабиёти форсӣ аст ва таъсири он ба ошно будани хонанда бо қисса, ривоят, шахсият ё воқеаи ишорашуда вобаста мебошад. Вале Ҳофиз ин маводи ошноро танҳо такрор намекунад, балки онро дар шабакаи нави муносибатҳои маъноӣ чой медиҳад. Масалан, дар байти машҳури «*Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон, ғам маҳӯр, // Қулбаи аҳзон шавад рӯзе гулистон, ғам маҳӯр*» Ҳофиз танҳо ба достони қуръонии Юсуф ишора намекунад. Ӯ ривояти барои хонанда комилан ошноро аз заминаи таърихӣ динӣ берун оварда, онро ба рамзи умеди инсон, интизори раҳой ва пирӯзии пас аз ранҷ табдил медиҳад. Дар натиҷа, хонанда дигар танҳо қиссаи Юсуфро ба ёд намеорад, балки онро дар низоми нави маъноӣ ва эҳсосӣ таҷриба мекунад. Ба таъбири Таваккули, ошноизудой дар чунин маврид аз истифодаи маводи ношинос ба вучуд намеояд; баръакс, аз бозсозии эҷодии маводи комилан ошно ҳосил мегардад. Шоир қиссаи маъруфро аз диди дигар мебинад, миёни унсурҳои он робитаҳои нав месозад, тасрехро ба талмех табдил медиҳад ва чанд қабати маъноиро дар як байт ба ҳам меомезад [7, 7-12]. Аз ин таҳлил бармеояд, ки ошноизудой дар адабиёти форсӣ метавонад на танҳо дар сатҳи вожа ё таркиби наҳвӣ, балки дар сатҳи хотираи фарҳангӣ ва бозсозии ривоят низ амал кунад. Ҳунарманд унсури ошноро аз ҷойгоҳи маъмулӣ берун оварда, дар шабакаи нави муносибатҳои маъноӣ қарор медиҳад.

Ҳамин равиш «ошноизудой»-ро ба пули пайванддихандаи назарияи муосири адабӣ ва балоғати классикии форсӣ табдил додааст. Истиора, киноя, талмех, ихом, ташбех, тавсиф ва мусикии суҳан пеш аз вуруди формализми русӣ низ мавриди таҳлили донишмандони балоғат қарор доштанд. Навоварии мафҳуми ошноизудой дар он буд, ки ин падидаҳои гуногунро аз рӯи таъсири муштаракӣ онҳо ба раванди идрок ба ҳам пайваست. Суол дигар танҳо ин нест, ки шоир кадом санъати бадеиро истифода кардааст; суоли асосӣ ба он равона мешавад, ки ҳунарсоза чӣ гуна тарзи одатӣ дидан, шундан ё фаҳмидани хонандаро дигаргун месозад. Бо чунин гузариш таваҷҷуҳ аз номгузорӣ ва таснифи санъат ба вазифаи эстетикӣ он интиқол меёбад. Аз ҳамин ҷиҳат, пазируфта шудани мафҳуми «ошноизудой» дар Эронро танҳо ворид кардани истилоҳи хоричӣ ба забони форсӣ номидан дуруст нест. Ин мафҳум тарзи хондан, тасниф ва арзёбии унсурҳои балоғати суннатиро низ тағйир дод.

Дар муҳити адабиётшиносии Эрон «ошноизудой» махсусан бо мафҳумҳои «барҷастасозӣ» ва «ҳанҷоргурезӣ» робитаи наздик пайдо кардааст. Сабаби чунин наздикӣ дар ҳудуди табиати забони бадеӣ чой дорад. Шеър бо тағйир додан, такрор кардан, вайрон кардан ё аз нав танзим намудани шаклҳои забони рӯзмара диққатро ба тарзи баён равона мекунад. Вазн, қофия, такрор, мусикии овозӣ, сохти ғайриодии наҳвӣ, истиораи тоза ва муносибатҳои ғайримунтазираи маъноӣ вожа ё таркибро аз ҷараёни одии нутқ ҷудо ва намоён месозанд. Аз ҳамин сабаб дар баъзе пажӯҳишҳои эронӣ ошноизудой ва барҷастасозӣ қариб ҳамчун мафҳумҳои ҳаммаъно истифода мешаванд [5, 69-88; 2, 1-5].

Бо вучуди чунин наздикӣ, барҷастасозӣ, ҳанҷоргурезӣ ва ошноизудой комилан ҳаммаъно нестанд. Ҳанҷоргурезӣ берун рафта аз меъёрҳои маъмулӣ ё интизориҳои забонист. Барҷастасозӣ натиҷаи сохторие мебошад, ки дар он унсури матн тавассути ҳанҷоргурезӣ, такрор, тавозӣ ё созмони махсус намоён мегардад. Ошноизудой ба тағйири раванди идрок ва ҳалалдор шудани муносибати худкори хонанда бо забон ё ашёи ишора мекунад. Аз ин рӯ, ҳанҷоргурезӣ метавонад воситаи матнӣ, барҷастасозӣ натиҷаи сохторӣ ва ошноизудой таъсири идрокиро эстетикӣ он бошад. Робитаи байни онҳо эҳтимолӣ ва қорбурдист, на айнияти комил. Ҳар гуна ҳанҷоргурезӣ ҳатман ба ошноизудой намеорад ва ҳар унсури барҷаста низ дар ҳама замон ва барои ҳар хонанда таъсири ошноизудоёна ба вучуд намеорад.

Муаллифони мақолаи «Ошноизудой ва нақши он дар ҳалқи шеър» таъкид мекунанд, ки ҳар гуна удул аз меъёрро наметавон ошноизудой шуморид. Удул танҳо дар сурате аҳаммияти эстетикӣ пайдо мекунад, ки дар раванди идроки хонанда таъсир гузорад, таваҷҷуҳи ўро бедор созад, гирифтани маъноро аз ҳолати ҳудкор берун оварад ва таҷрибаи муайяни зебоишинохтӣ ба вучуд орад [5, 69-88]. Ин маҳдудият аз ҷиҳати назариявӣ муҳим аст, зеро ошноизудой танҳо вежагии шакли матн нест. Падида дар муносибати мутақобили сохтори асар, суннати адабӣ, интизориҳои хонанда ва шароити таърихӣ дарки асар шакл мегирад. Матн метавонад воситаи эҳтимолии ошноизудоиро дар бар дошта бошад, аммо таъсири воқеии он танҳо дар раванди хондан ва идрок падида меояд.

Истифодаи густардаи мафҳум дар баъзе пажуҳишҳои эронӣ ба васеъшавии аз ҳад зиёди ҳудуди он низ овардааст. Дар мақолаи «Ошноизудой дар забон» доираи воситаҳои ошноизудой аз истиора, киноя, маҷоз, ташбеҳ, ҳисомезӣ ва ташхис то вожаҳои кӯҳан, сохтори наҳвии ғайриодӣ, ҷойивазкунии сифату мавсуф, таркибҳои нави маъноӣ, ботилнамоӣ (парадокс), навовариҳои луғавӣ ва мусиқии забон густариш меёбад [2, 1-4]. Ин гуна феҳрист барои нишон додани гуногунии имкониятҳои забони шеър судманд аст, аммо аз нигоҳи назариявӣ суоли муҳимро ба миён меорад: оё ҳамаи ин падидаҳо худ ошноизудой ҳастанд ё танҳо метавонанд дар шароити муайян таъсири ошноизудоёна ба вучуд оваранд? Ҷавоби дақиқтар ба эҳтимоли дуюм наздик аст. Истиора, вожаҳои архаистӣ ё сохтори ғайриодӣ ба таври ҳудкор ошноизудой намеофарад. Истиораи такроршуда метавонад худ ба қолаби одатӣ табдил ёбад; вожаи кӯҳан метавонад барои хонанда на таҷрибаи эстетикӣ, балки танҳо мушкили луғавӣ эҷод кунад; сохтори печида низ метавонад танҳо монетаи фаҳм гардад. Аз ин рӯ, миёни «воситаи эҳтимолии ошноизудой» ва «таъсири воқеии ошноизудой» бояд фарқ гузошт.

Тафовути мазкур бо масъалаи таърихан тағйирёбанда будани идрок робитаи мустақим дорад. Унсуре, ки дар замони офариниши асар тоза ва ғайриодӣ буд, метавонад дар натиҷаи такрор, тақлид ва устувор шудани суннат ба қолаби шинос табдил ёбад. Баръакс, унсуре, ки барои хонандаи нахустин ошно буд, барои хонандаи давраи баъдӣ бо сабаби тағйири забон, фарҳанг ва таҷрибаи хондан ноошно намояд. Бинобар ин, ошноизудой сифати доимӣ ва тағйирнопазири унсур матн нест. Таъсири он дар муносибати байни сохтори асар, меъёри таърихӣ забон, суннати адабӣ ва уфуқи интизори хонанда ташаккул меёбад. Дар бисёр пажуҳишҳои эронӣ ин ҷанбаи мафҳум камтар таҳлил шуда, таваҷҷуҳ бештар ба номбар кардани воситаҳои забонӣ равона гардидааст. Барои дақиқтар сохтани таҳлил зарур аст, ки на танҳо ғайриодӣ будани шакл, балки дараҷаи навӣ, заминаи таърихӣ, интизориҳои хонанда ва эҳтимоли ба одат табдил ёфтани ҳунарсоза низ ба назар гирифта шавад.

Масъалаи дигар ба муносибати «ошноизудой» бо «ғаробат» тааллуқ дорад. Дар балоғати классикӣ ғаробат метавонад ба ношинос будани вожа, дур будани маъно, печидагии таркиб ё ғайримаълуф будани баён ишора кунад. Аммо ҳар гуна ғаробат ошноизудой нест. Вожаи ношинос метавонад танҳо фаҳмро душвор созад, бе он ки таҷрибаи нави эстетикӣ ба вучуд оварад. Дар назарияи Шкловский душворӣ ва тулонӣ шудани идрок ҳадафи мустақил нестанд; онҳо барои барқарор кардани эҳсоси зиндаи ашё ва раҳо намудани он аз ҳокимияти одат хизмат мекунанд [10, 12-14]. Аз ҳамин рӯ, тафовути асосӣ миёни ғаробати луғавӣ ва ошноизудои эстетикӣ дар вазифаи онҳост. Ғаробат ба сифати ноошно будани шакл ишора мекунад, ошноизудой бошад дигаргун шудани муносибати идрокиро ифода менамояд. Шакли ғариб метавонад воситаи ошноизудой гардад, аммо танҳо дар сурате, ки хонандаро ба дидани тоза ва таҷрибаи нави маъноӣ раҳнамун созад.

Дар канори «ошноизудой» истилоҳҳои «ачибсозӣ» ва «ғарибсозӣ» низ барои шарҳи «остранение» истифода шудаанд. Ҷойгоҳи ин се истилоҳ дар адабиётшиносии Эрон баробар

нест. «Ошноизудой» ба воситаи фаъолияти илмию таълимии Кадканӣ, истифода дар китобҳо, мақолаҳо ва пажӯҳишҳои донишгоҳӣ мақоми устувортар пайдо кардааст. «Ачибсозӣ» ва «ғарибсозӣ» бештар ҳамчун шаклҳои алтернативӣ ё тавзеҳдиҳанда амал мекунанд. Онҳо чанбаҳоеро фаъол месозанд, ки дар таркиби «ошноизудой» камтар намоёнанд, аммо далели кофӣ вучуд надорад, ки ин ду муодилро аз ҷиҳати густариши корбурд бо истилоҳи асосӣ ҳаммақом донист.

Истилоҳи «ачибсозӣ» чанбаи фаъол ва созандаи мафҳумро равшантар ифода мекунад: хунараманд ашӯ ё падидаи ошноро ба гунае месозад, ки ғайриодӣ ва тоза эҳсос шавад. Дар ин муодил диққат аз барҳам додани ҳолати пешина ба офаридани сифати нави эстетикӣ мегузарад, аммо «ғарибсозӣ» бештар эҳсоси номаънӯсӣ, дурӣ ва бегонагии ашӯро фаъол мекунад. Ҳар ду муодил натиҷаи мусбати амали хунара, яъне ба сурати нав падида шудани чизи ошноро нисбат ба «ошноизудой» равшантар нишон медиҳанд. Бо вучуди ин, маҳдудияти онҳо низ ошкор аст. «Ачиб» метавонад маъноҳои шигифтангез, ғайритабӣ ё ҳатто хандаоварро ба худ гирад, дар ҳоле ки «остранение» ҳамеша чунин таъсири шадидро талаб намекунад. «Ғариб» низ метавонад бо бегонагии иҷтимоӣ, дурӣ аз ватан ё ношиносии луғавӣ омехта шавад. Аз ин рӯ, ин ду истилоҳро метавон бештар муодилҳои тавзеҳдиҳанда ва ҷузыи мафҳум донист, на ҷойгузинҳои комили «ошноизудой».

Аз таҳлили маводи эронӣ бармеояд, ки пазириши васеи «ошноизудой» аз чанд омили ба ҳам пайваста сарчашма гирифтааст. Омили нахуст, муваффақияти вожаҳои он мебошад: таркиб дар забони форсӣ равшан, қобили фаҳм ва аз ҷиҳати морфологӣ босамар аст. Омили дуюм, нуфузи илмӣ Муҳаммадризо Шафеи Кадканӣ ва истифодаи пайвастаи истилоҳ дар таълим, назарияи шеър ва таҳқиқи осори классик мебошад. Омили сеюм, қобилияти баланди татбиқи мафҳум аст: ошноизудой ба муҳаққиқон имкон дод, ки забони шеър, мусиқӣ, сабк, истиора, талмех, ихом, тасвир, сохтори наҳвӣ ва ривоятро дар доираи суоли умумӣ нав шудани идрок таҳлил кунанд [9, 92-114; 5, 69-88; 7, 7-26; 2, 1-11]. Ба ҳамин сабаб «ошноизудой» дар Эрон танҳо муодили форсии истилоҳи хоричӣ боқӣ намонд, балки ба мафҳуми фаъол ва густардаи нақди адабии муосир табдил ёфт.

Ҳамин муваффақият дар айни замон зарурати мушаххас намудани ҳудуди маъноии мафҳум ба миён меорад. Хангоми истифодаи он бояд байни чанд сатҳи ба ҳам пайваста фарқ гузошт. Ханчоргурезӣ ва тавозӣ вежаҳои сохтори матн мебошанд; барҷастасозӣ натиҷаи намоён шудани унсuri матн аст; ошноизудой шикастани муносибати худкори хонанда бо ашӯ ё забонро ифода мекунад; ачибсозӣ амали фаъолони дигаргун сохтани чизи ошно ва таҷрибаи нави маъноӣ эҳсосӣ натиҷаи эҳтимолии ин раванд мебошад. Ҷудо кардани ин сатҳҳо имкон медиҳад, ки «ошноизудой» аз мафҳуми умумӣ ва номуайяне, ки ҳар гуна санъати бадеиро дар бар мегирад, ба абзори дақиқтари таҳлили адабӣ табдил ёбад.

Таҷрибаи адабиётшиносии Эрон фарзияи асосии таҳқиқро тақвият медиҳад. «Ошноизудо», «ачибсозӣ» ва «ғарибсозӣ» се тарҷумаи қомилан баробар ва рақобаткунандаи мафҳуми воҳид нестанд. «Ошноизудой» бештар ба сатҳи барҳам задани одат ва худкор шудани идрок мувофиқ аст. «Ачибсозӣ» чанбаи фаъоли дигаргун сохтани ашӯи ошно ва натиҷаи эстетикӣ онро барҷаста мекунад. «Ғарибсозӣ» бештар ба эҳсоси номаънӯсӣ ва таъсири равонии падида ишора менамояд. Ҳамин фарқият нишон медиҳад, ки бисёрмуодилӣ на танҳо натиҷаи интиҳоби гуногуни тарҷумонҳо, балки инъикоси қабатҳои мухталифи сохтори маъноии «остранение» мебошад.

Таҷрибаи адабиётшиносии Эрон барои истилоҳсозии тоҷикӣ аҳамияти муайян дорад, аммо набояд ба таври механикӣ тақрор карда шавад. Дар забони тоҷикӣ ҳанӯз суннати тӯлонӣ ва устувори корбурди илмӣ ин мафҳум ташаккул наёфтааст. Аз ин рӯ, интиҳоби истилоҳ бояд ҳам сохтори аслии «остранение», ҳам таҷрибаи тарҷумаҳои дигар ва ҳам

имкониятҳои дохилии забони тоҷикро ба назар гирад. Дар ин замина, «ошноизудой» ва «ачибсозӣ» ду имконияти асосии истилоҳӣ мебошанд, ки ҳар кадом маркази маъноии муайянро ифода мекунад.

«Ошноизудой» ба барҳам задани ошноии идрок, шикастани одат ва худкор шудани муносибати инсон бо ашёи ишора менамояд. Аз ин ҷиҳат, он ба «остранение» ва ба назарияи Шкловский дар бораи таҷдиди идрок наздик аст. Бартарии «ошноизудой» дар он аст, ки механизми худкор шудани идрокро, ки дар маркази назарияи Шкловский қарор дорад, дақиқ ифода мекунад. Маҳдудияти он низ аз ҳамин сохтор бармеояд: ҷанбаи созанда ва натиҷаи мусбати ҳунар, яъне аҷиб ва тоза гардидани ашёи ошно, дар таркиби он ба таври мустақим ифода намешавад.

«Аҷибсозӣ» ҷанбаи дигари ҳамин мафҳумро барҷаста месозад. Агар «ошноизудой» бештар ба барҳам задани худкоршудагии идрок ишора кунад, «аҷибсозӣ» диққатро ба амали эҷодии ҳунар ва натиҷаи зебоишинохтии он равона месозад. Ин истилоҳ нишон медиҳад, ки ҳунар ашёи ошноро на бо тағйир додани ҳуди он, балки бо дигар кардани тарзи бознамоӣ ва созмони бадеияш ба гунаи тоза ва ғайриодӣ пешкаши хонанда мекунад. Дар натиҷа, ашёе, ки бар асари одатзадагӣ вежагии таъсиргузори худро аз даст додааст, дубора қобили дидан, эҳсос кардан ва таҷриба намудан мегардад. Аз ин ҷиҳат, «аҷибсозӣ» ба муодили англисии *making strange* ва ба ҷанбаи эҷодиву зебоишинохтии мафҳуми «остранение» наздиктар аст.

Бо вучуди ин, ин истилоҳ маҳдудияти худро низ дорад. Вожаи «аҷиб» метавонад чунин таассурот ба вучуд оварад, ки гӯё ҳадафи ҳунар танҳо шигифтангез, ғайритабӣ ё ғайривоқеӣ сохтани ашё бошад. Дар ҳоле ки Шкловский чунин маъниро дар назар надорад. Ба андешаи ӯ, ҳадафи ҳунар «эҳсос кардани ашё ҳамчун дидан, на ҳамчун шинохтан» аст ва асли «остранение» барои дароз кардани раванди идрок ва бозгардондани эҳсоси зиндаи ашё хизмат мекунад [10, 12-14]. Аз ҳамин рӯ, «аҷибсозӣ»-ро набояд танҳо ба маънои «ғайриодӣ гардондани ашё» фаҳмид. Мазмуни асосии он аз нав зинда кардани идрок аст, то хонанда ашёи ошноро гӯё бори аввал бибинад ва эҳсос кунад.

Аз ҳамин нигоҳ, «ошноизудой» ва «аҷибсозӣ» рақиби мутлақи ҳамдигар нестанд. Онҳо ду сатҳи ба ҳам пайваستاи мафҳуми мураккабро ифода мекунад. «Ошноизудой» бештар ба механизми барҳам задани идроки худкор ва гузариш аз шинохтан ба дидани ашё мувофиқ аст, аммо «аҷибсозӣ» амали эҷодии ҳунар ва натиҷаи зебоишинохтии ҳамин равандро таҷассум менамояд. Ҳар ду истилоҳ ба матни Шкловский таъя доранд, вале марказҳои гуногуни маъноиро фаъол мекунад. Аз ин рӯ, баҳси интиҳоби танҳо муодили ягонаи «дуруст» на ҳамеша асоси назариявии кофӣ дорад.

Бо таъя ба ҳамин таҳлил метавон истифодаи амалии ҳар ду истилохро пешниҳод кард. Дар пажӯҳишҳои истилоҳшиносӣ, таърихи назария ва мавридҳои, ки диққат ба худкор шудани идрок равона мешавад, «ошноизудой» дақиқтар аст. Дар пажӯҳишҳои поэтика, таҳлили ҳунарсозаҳо ва тавсифи амали фаъоли дигаргун сохтани ашёи ошно «аҷибсозӣ» имконияти бештари тафсири дорад. Чунин тақсимои вазифавӣ ихтилофи байни истилоҳҳои бартараф карда, онҳоро ҳамчун ду унсури тақмилкунандаи низоми истилоҳии тоҷикӣ шарҳ медиҳад.

Истилоҳшиносии маърифатӣ ва иҷтимоӣ низ барои шарҳи чунин падидаи заминаи назариявӣ фароҳам меорад. Бар ҳилофи модели классикии «як мафҳум - як истилоҳ», Мария Тереса Кабре ва Рита Теммерман нишон медиҳанд, ки дар илмҳои гуманитарӣ бисёре аз мафҳумҳо сохтори чандлоя дошта, вобаста ба муҳити илмӣ, фарҳангӣ ва иртиботии истифода ҷанбаҳои гуногуни маъноии онҳо фаъол мегарданд [15, 37-42, 113-114; 30, 80-86, 92-96]. Аз ин нигоҳ, тааддуди муодилҳо на ҳамеша нишонаи норасоии тарҷума ё бесуботии истилоҳшиносӣ, балки метавонад вежагии дохилии ҳуди мафҳумро инъикос намояд.

Таҳлили муқоисавии муодилҳои «остранение» дар суннатҳои англисӣ, олмонӣ, форсӣ ва тоҷикӣ маҳз ҳамин ҳулосаро тасдиқ мекунад. Бо таъя ба ин заминаи назариявӣ ва натиҷаҳои таҳлили анҷомшуда, муодилҳои мавҷударо метавон аз рӯи чор сатҳи асосӣ гурӯҳбандӣ кард. Бархе аз онҳо бештар ба сохтор ва решаи вожаи русӣ таъя мекунад (*etymological equivalence*), бархеи дигар мазмуни асосии мафҳумро инъикос менамоянд (*semantic equivalence*), гурӯҳи сеюм механизми худкоршудагии идрокро барҷаста месозанд (*cognitive/perceptual equivalence*), гурӯҳи чорум, вазифа ва натиҷаи зебоишинохтии ҳунарро дар меҳвар қарор медиҳанд (*functional/aesthetic-effect equivalence*).

Гурӯҳбандии мазкур модели пешниҳодкардаи муаллиф буда, барои тавсифи муносибатҳои байни муодилҳои байнизабонии мафҳумҳои мураккаби гуманитарӣ таҳия шудааст. Ин модел нишон медиҳад, ки ҳар муодил танҳо як ҷанбаи муайяни мафҳумро барҷаста месозад ва аз ҳамин сабаб ҳеҷ яке аз онҳо наметавонад тамоми сохтори маъноии «остранение»-ро ба танҳои фаро гирад.

Дар истилоҳшиносии классикӣ муносибати байни мафҳум ва истилоҳ бештар бо принсипи «як мафҳум, як истилоҳ» шарҳ дода мешавад. Барои мафҳумҳои дорои ҳудуди дақику муайян ва нисбатан устувор чунин равиш метавонад самаранок бошад. Аммо мафҳумҳои илмҳои гуманитарӣ, аксаран, дорои таърих, заминаи фарҳангӣ, қабатҳои тафсири ва вазифаҳои гуногуни иртиботӣ мебошанд. Истилоҳшиносии иртиботӣ ва иҷтимоию маърифатӣ нишон медиҳад, ки маънои чунин мафҳумҳо вобаста ба муҳити назариявӣ, истифода ва таҷрибаи ҷомеаи илмӣ тағйир меёбад [15, 37-42, 113-114; 30, 80-86, 92-96]. Аз ҳамин рӯ, ҳамзистии чанд муодилро на ҳамеша бояд ҳамчун нуқсони истилоҳсозӣ арзёбӣ кард.

«Остранение» маҳз ба гурӯҳи мафҳумҳои бисёрқабата дохил мешавад. Дар матни Шкловский чанд раванди ба ҳам пайваستا вучуд дорад: барҳам хӯрдани автоматизатсияи идрок, таҷдиди амали дидан, душвор ва тӯлонӣ шудани раванди қабул, ғайриодӣ гардидани ашёи ошно ва ташаккули таҷрибаи нави эстетикӣ [10, 11-14]. Ин ҷанбаҳо ҷудо аз ҳам амал намекунанд, вале ҳаммаъно низ нестанд. Аз ҳамин сабаб ҳар забон ва ҳар суннати илмӣ метавонад яке аз ин марказҳои маъноиро бештар барҷаста созад.

Дар асоси таҳлили муқоисавии суннатҳои англисӣ, олмонӣ, форсӣ ва тоҷикӣ модели бисёрсатҳии муодилҳои байнизабонии истилоҳӣ пешниҳод мегардад. Мувофиқи ин модел, муодилҳои «остранение» набояд танҳо ҳамчун вариантҳои рақобаткунандаи якдигар арзёбӣ шаванд. Ҳар кадоми онҳо ҷанбаи муайяни ин мафҳуми мураккабро барҷаста месозад. Аз ин рӯ, фарқи байни онҳо на дар дуруст ё нодуруст будани тарҷума, балки дар он аст, ки кадом қабати маъноии «остранение»-ро дар маркази таваҷҷуҳ қарор медиҳанд.

Сатҳи аввал сатҳи этимологӣ (*etymological equivalence*) мебошад. Дар ин сатҳ кӯшиш мешавад, ки пеш аз ҳама тарзи сохта шудани истилоҳи русии остранение ва робитаи он бо решаи странный ё механизми «дур шудан аз ҳолати ошно» нигоҳ дошта шавад. Ба ин гурӯҳ муодилҳои англисии *defamiliarization*, форсии «آشنایی زدایی» ва тоҷикии «ошноизудой» дохил мешаванд. Маркази маъноии онҳо аз байн бурдани худкоршудагии идрок ва шикастани тарзи одатшудаи дидани ашё мебошад.

Сатҳи дуюм сатҳи идрокӣ (*cognitive ё perceptual equivalence*) мебошад. Дар ин сатҳ диққат ба ҳуди механизми амали «остранение» равона мешавад. Маркази таваҷҷуҳ на номи истилоҳ, балки он аст, ки ҳунар чӣ гуна худкоршудагии идрокро барҳам медиҳад, раванди даркро душвору тӯлонӣ мегардонад ва қобилияти дидани зиндаи ашёро барқарор мекунад. Истилоҳи олмонии *Entautomatisierung* ва тавзеҳное, ки ба идроки худкор таъя мекунанд, ба ҳамин сатҳ мансубанд. Дар бисёр мавридҳо «ошноизудой» низ маҳз ҳамин вазифаро иҷро мекунад.

Сатҳи сеюм сатҳи зебоишинохтӣ (*aesthetic-effect equivalence*) мебошад. Дар ин сатҳ диққат аз механизми амал ба натиҷаи он мегузарад. Маркази таваҷҷуҳ дигар на барҳам

хӯрдани одат, балки ба таври тоза, ғайриодӣ ва таъсирбахш падидор шудани ашёи ошноост. Муодилҳое чун making strange, форсии «عجیب‌سازی», тоҷикии «ачибсозӣ» ва то андозае Befremdung ҳамин ҷанбаро ғаёл месозанд. Онҳо нишон медиҳанд, ки ҳунар ашёро тавре бозсозӣ мекунад, ки хонанда онро гӯё бори аввал мебинад ва эҳсос мекунад.

Сатҳи чорум сатҳи концептуалӣ-тафсири (conceptual-interpretive equivalence) мебошад. Дар ин сатҳ истилоҳ дигар танҳо муодили забонии «остранение» нест, балки ба муҳити нави илмӣ ва фарҳангӣ ворид шуда, дар доираи мафҳумҳои мавҷуда бозтафсир мешавад. Масалан, Verfremdung дар суннати олмонӣ бо назарияи театри эпикӣ Брехт, «آشنایی زدایی» дар нақди адабии Эрон бо балоғати классикии форсӣ, талмех, барҷастасозӣ ва ҳанҷоргурезӣ, истилоҳҳои тоҷикӣ, дар навбати худ, бо масъалаҳои истилоҳсозии миллӣ ва мутобиқсозии назарияи формализми русӣ ба забони илмӣ тоҷикӣ пайванд пайдо мекунад. Дар чунин ҳолат муодил танҳо тарҷумаи як истилоҳ нест, балки натиҷаи мутобиқшавӣ ва бозхонии мафҳум дар низоми нави дониш ба шумор меравад.

Бартари модели пешниҳодшуда дар он аст, ки ҳамзистии чанд муодили устувори як мафҳумро бидуни ҷустуҷӯи «тарҷумаи ягонаи дуруст» аз ҷиҳати назариявӣ шарҳ медиҳад. Аз рӯи ин модел, арзёбии ҳар муодил бояд на танҳо ба мутобиқати луғавӣ он, балки ба он асос ёбад, ки кадом ҷанбаи мафҳумро ғаёл месозад ва дар кадом муҳити илмӣ ё фарҳангӣ ба кор меравад. Аз ин рӯ, суоли асосӣ дигар танҳо интиҳоби муодили «дуруст» нест. Суоли муҳимтар он аст, ки ҳар муодил кадом сатҳи маъноии мафҳумро таҷассум мекунад, кадом ҷанбаро дар меҳвар қарор медиҳад ва барои кадом навъи таҳқиқ имконияти бештари тафсириро фароҳам меорад.

Аз ҳамин нигоҳ, муносибати байни «ошноизудой» ва «ачибсозӣ» набояд ҳамчун рақобати истилоҳӣ фаҳмида шавад. Ин ду истилоҳ вазифаҳои гуногуни назариявӣ ва зебоишинохтиро иҷро мекунад. «Ошноизудой» бештар механизми деавтоматизатсияи идрок ва барҳам хӯрдани тарзи одатшудаи дарки ашёро ифода мекунад. «Ачибсозӣ» бошад, амали созандаи ҳунар ва натиҷаи зебоишинохтии онро барҷаста месозад, яъне нишон медиҳад, ки чӣ гуна ашёи ошно дар натиҷаи созмони бадеӣ дубора тоза, ғайриодӣ ва таъсирбахш дарк мегардад. Аз ин рӯ, ҳамзистии ин ду истилоҳ на нишонаи норасоии истилоҳшиносии тоҷикӣ, балки имконияти дақиқтар ифода кардани ду ҷанбаи асосии мафҳуми «остранение» мебошад.

Арзиши модели пешниҳодшуда танҳо ба шарҳи мафҳуми «остранение» маҳдуд намешавад. Дар илмҳои гуманитарӣ мафҳумҳои зиёде мавҷуданд, ки ҳангоми интиқол аз як забон ва як суннати илмӣ ба забони дигар на танҳо шакли истилоҳӣ, балки сохтори маъноӣ, вазифаи назариявӣ ва робитаҳои концептуалии худро низ тағйир медиҳанд. Дар чунин мавридҳо бисёрмуодилӣ бояд на ҳамчун нишонаи номуваффақии тарҷума, балки ҳамчун натиҷаи табиӣ мутобиқшавии мафҳум ба муҳити нави илмӣ арзёбӣ гардад. Аз ҳамин рӯ, модели бисёрсатҳии муодилҳои байнизабонии истилоҳӣ метавонад на танҳо барои таҳқиқи мафҳуми «остранение», балки ҳамчун ҷаҳорҷӯи таҳлилӣ (analytical framework) барои омӯзиши интиқоли байнизабонӣ ва байнисуннатии дигар мафҳумҳои мураккаби назарияи адабиёт, эстетика, фалсафа, тарҷумашиносӣ ва дигар илмҳои гуманитарӣ низ хизмат намояд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа / пер. Г. Г. Шпета / Гегель Г. В. Ф. - Москва: Наука, 2000. – 495 с.
2. Қоимӣ А. Ошноизудой дар забон // Ҳамоиши байналмилалӣ ҷусторҳои адабӣ, забон ва иртибототи фарҳангӣ / Қоимӣ А. – 1394. – С.1-11.
3. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. – Изд. 4-е. – Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.

4. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Изд. 2-е. Т. 42. – Москва: Политиздат, 1974. – С.41-174.
5. Ризоӣ Ҳафтодар Ғ., Номдорӣ И., Аҳмадӣ А. Ошноизудой ва нақши он дар офариниши шеър // Адабиёти форсӣ, 1392 ҳ. ш. Давраи 5. – № 2. – С.69-88.
6. Сӯфизода, Ш. Зухури нави назарияи адабиёт дар пажӯҳиши Шафеии Кадканӣ / Сӯфизода, Ш. // Паёми донишгоҳи забонҳо. Силсилаи илмҳои филология, педагогика ва таърих. – 2023. – №3(51). – С.139-144.
7. Таваккулӣ Ҳ. Ҳофиз ва ошноизудой дар қаламрави талмех / Таваккулӣ Ҳ. // Мутолиоти балогӣ, 1392 ҳ. ш. – № 7. – С.7-26.
8. Тынянов Ю. Н. О литературной эволюции // Поэтика. История литературы. Кино. – Москва: Наука, 1977. – С.270-281.
9. Муҳаммадризо Шафеии Кадканӣ. Растохези калимот (Дарсуфторҳое дар бораи назарияи адабии формалистони рус) [Матн] / Муқаддима, тасҳеҳ, шарҳу тавзеҳот ва замимаи Сӯфизода Шодмуҳаммад; Баргاردони матн ба алифбои кириллӣ, муқаддима, тасҳеҳ, шарҳ, тавзеҳот ва замимаи Ш. Суфизода. – Душанбе: Файз, 2023. – 400 с.
10. Шкловский В. Б. Искусство как приём // Гамбургский счёт / Шкловский В. Б. – Санкт-Петербург: Азбука, 2016. – С.11-24.
11. Эйхенбаум Б. Назарияи «равиши сураатгарой» / Тарҷумаи Сӯфизода Шодмуҳаммад / Эйхенбаум Б. // Адаб. – Душанбе, 2019. – № 4. – С.32-52.
12. Bal M. Travelling Concepts in the Humanities: A Rough Guide. Toronto: University of Toronto Press, 2002. 398 p.
13. Berlina A. Victor Shklovsky's «Ostranenie»: On the Origin of «Defamiliarization» // Poetics Today. 2015. Vol. 36. No. 1. P. 151-168.
14. Brecht B. Schriften zum Theater. 7. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1967. 466 S.
15. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1999. 248 p.
16. Crawford L. Victor Shklovskij: Différance in Defamiliarization // Comparative Literature. 1984. Vol. 36. No. 3. P. 209-219.
17. Erlich V. Russian Formalism: History, Doctrine. 3rd ed. New Haven; London: Yale University Press, 1981. 310 p.
18. Gadamer H.-G. Truth and Method. 2nd rev. ed. New York: Continuum, 1989. 601 p.
19. Gunn D. P. Making Art Strange: A Commentary on Defamiliarization // Journal of Literary Semantics. 2020. Vol. 49. No. 1. P. 1-22.
20. Jakobson R. Linguistics and Poetics // Style in Language. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1960. P. 350-377.
21. Kessler F. Ostranenie, On «Strangeness» and the Moving Image: The History of a Concept // Apparatus. 2021. No. 12.
22. Koselleck R. Futures Past: On the Semantics of Historical Time. New York: Columbia University Press, 2004. 317 p.
23. Lachmann, Renate. Die „Verfremdung“ und das „neue Sehen“ bei Viktor Šklovskij // Poetica. 1970. Bd. 3. S. 226-249.
24. Lemon L. T., Reis M. J. (eds.). Russian Formalist Criticism: Four Essays. Lincoln: University of Nebraska Press, 1965. 232 p.
25. Martin, Erik. Alienation/Defamiliarisation/Estrangement (ostranenie). In: Mrugalski M., Schahadat S., Wutsdorff I. (eds.) Central and Eastern European Literary Theory and the West. Berlin; Boston: De Gruyter, 2023. P. 879-886. <https://doi.org/10.1515/9783110400304-046>

26. Miall D. S., Kuiken D. *Foregrounding, Defamiliarization, and Affect: Response to Literary Stories* // *Poetics*. 1994. Vol. 22. No. 5. P. 389-407.
27. Mukařovský J. *Standard Language and Poetic Language* // *A Prague School Reader on Esthetics, Literary Structure and Style*. Washington: Georgetown University Press, 1964. P. 17-30.
28. Sher B. Viktor Shklovsky: A Reader. New York: Bloomsbury Academic, 2017. 480 p.
29. Shklovsky V. *Art as Technique* // Lemon L. T., Reis M. J. (eds.). *Russian Formalist Criticism: Four Essays*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1965. P. 3-24.
30. Temmerman R. *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2000. 258 p.
31. Van den Oever A. (ed.). *Ostrannenie: On «Strangeness» and the Moving Image. The History, Reception, and Relevance of a Concept*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010. 322 p.

REFERENCES:

1. Hegel, G. W. F. *Phenomenology of Spirit*. Translated by G. G. Shpet. Moscow: Nauka, 2000. 495 pp.
2. Qoimī, A. "Oshnoizudoī dar zabon [Defamiliarization in Language]." In *Proceedings of the International Conference on Literary Studies, Language and Cultural Communication, 1394 [2015]*. PP. 1-11.
3. Leichik, V. M. *Terminology Studies: Subject, Methods, Structure*. 4th ed. Moscow: Knizhnyi Dom "LIBROKOM", 2009. 256 pp.
4. Marx, K. "Economic and Philosophic Manuscripts of 1844." In: Marx, K., Engels, F. *Collected Works*. 2nd ed. Vol. 42. Moscow: Politizdat, 1974. PP. 41-174.
5. Rezaei Haftodar, Gh., Nomdari, I., and Ahmadi, A. "Oshnoizudoī va naqshi on dar ofarinishi she'r [Defamiliarization and Its Role in the Creation of Poetry]." *Persian Literature*. 1392 [2013]. Vol. 5. No. 2. PP. 69-88.
6. Sufizoda, Shodmuhammad. "Zuhuri navi nazariyai adabiyot dar pazhuhishi Shafiei Kadkani [The Emergence of a New Theory of Literature in the Scholarship of Shafi'i Kadkani]." *Bulletin of the University of Languages. Series of Philology, Pedagogy and History*. 2023. No. 3 (51). PP. 139-144.
7. Tavakkulī, H. "Hafez va oshnoizudoī dar qalamravi talmeh [Hafez and Defamiliarization in the Realm of Allusion]." *Rhetorical Studies*. 1392 [2013]. No. 7. PP. 7-26.
8. Tynianov, Yu. N. "On Literary Evolution." In: *Poetics. History of Literature. Cinema*. Moscow: Nauka, 1977. PP. 270-281.
9. Shafiei Kadkani, Mohammad Reza. *Rastokhezi Kalimot (Lectures on the Literary Theory of the Russian Formalists)*. Introduction, editing, commentary, notes and appendix by Shodmuhammad Sufizoda. Cyrillic transliteration, introduction, editing, commentary, notes and appendix by Sh. Sufizoda. Dushanbe: Fayz, 2023. 400 pp.
10. Shklovsky, V. B. "Art as Device." In: *Hamburgskii schet*. St. Petersburg: Azbuka, 2016. PP. 11-24.
11. Eikhenbaum, Boris. "Nazariyai 'ravishi suratgaroi' [The Theory of Formalism]." Translated by Shodmuhammad Sufizoda. *Adab*. Dushanbe, 2019. No. 4. PP. 32-52.
12. Bal, M. *Travelling Concepts in the Humanities: A Rough Guide*. Toronto: University of Toronto Press, 2002. 398 pp.
13. Berlina, A. "Victor Shklovsky's 'Ostranenie': On the Origin of 'Defamiliarization'." *Poetics Today*. 2015. Vol. 36. No. 1. PP. 151-168.
14. Brecht, B. *Schriften zum Theater*. 7th ed. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1967. 466 pp.
15. Cabré, M. T. *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1999. 248 pp.

16. Crawford, L. "Victor Shklovskij: Différance in Defamiliarization." *Comparative Literature*. 1984. Vol. 36. No. 3. PP. 209-219.
17. Erlich, V. *Russian Formalism: History, Doctrine*. 3rd ed. New Haven; London: Yale University Press, 1981. 310 pp.
18. Gadamer, H.-G. *Truth and Method*. 2nd rev. ed. New York: Continuum, 1989. 601 pp.
19. Gunn, D. P. "Making Art Strange: A Commentary on Defamiliarization." *Journal of Literary Semantics*. 2020. Vol. 49. No. 1. PP. 1-22.
20. Jakobson, R. "Linguistics and Poetics." In: *Style in Language*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1960. PP. 350-377.
21. Kessler, F. "Ostranenie, On 'Strangeness' and the Moving Image: The History of a Concept." *Apparatus*. 2021. No. 12.
22. Koselleck, R. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press, 2004. 317 pp.
23. Lachmann, R. "Die 'Verfremdung' und das 'neue Sehen' bei Viktor Šklovskij." *Poetica*. 1970. Bd. 3. PP. 226-249.
24. Lemon, L. T., and Reis, M. J., eds. *Russian Formalist Criticism: Four Essays*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1965. 232 pp.
25. Martin, E. "Alienation/Defamiliarisation/Estrangement (ostranenie)." In: Mrugalski, M., Schahadat, S., and Wutsdorff, I., eds. *Central and Eastern European Literary Theory and the West*. Berlin; Boston: De Gruyter, 2023. PP. 879-886. <https://doi.org/10.1515/9783110400304-046>
26. Miall, D. S., and Kuiken, D. "Foregrounding, Defamiliarization, and Affect: Response to Literary Stories." *Poetics*. 1994. Vol. 22. No. 5. PP. 389-407.
27. Mukařovský, J. "Standard Language and Poetic Language." In: *A Prague School Reader on Esthetics, Literary Structure and Style*. Washington: Georgetown University Press, 1964. PP. 17-30.
28. Sher, B. *Viktor Shklovsky: A Reader*. New York: Bloomsbury Academic, 2017. 480 pp.
29. Shklovsky, V. "Art as Technique." In: Lemon, L. T., and Reis, M. J., eds. *Russian Formalist Criticism: Four Essays*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1965. PP. 3-24.
30. Temmerman, R. *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2000. 258 pp.
31. Van den Oever, A., ed. *Ostranenie: On "Strangeness" and the Moving Image. The History, Reception, and Relevance of a Concept*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010. 322 pp.